

LBRIS

We know
books

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com,

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

D. TUDOR

FIGURI DE ÎMPĂRAȚI ROMANI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Tudor Dumitru

FIGURI DE ÎMPĂRAȚI ROMANI/ Dumitru Tudor –
București: Paul Editions, 2025

3 vol.

ISBN general: 978-630-6588-84-8

ISBN vol. II: 978-630-6588-86-2

Paul Editions

Într-o epocă în care istoria părea doar o înșiruire de date și evenimente, Dumitru Tudor a știut să-i redea sufletul. S-a născut în 1908, într-o Românie care își căuta rădăcinile culturale în adâncurile lumii vechi, și a crescut cu fascinația marilor civilizații. Student la Facultatea de Litere și Filosofie din București, el a înțeles repede că trecutul nu este doar materie moartă, ci o lume vie, pe care trebuie s-o cercetezi cu mintea, dar și s-o povestești cu inima.

Devenit profesor universitar, Dumitru Tudor a fost unul dintre acei dascăli rari care făceau din istorie o poveste vie. În amfiteatrele de la București, vorbele lui aduceau Roma și Dacia mai aproape, iar împărații, legiunile și coloniștii păreau să prindă contur în fața studenților săi. Avea un fel de a explica istoria care nu se sprijinea doar pe fapte, ci și pe oameni — pe caractere, ambiții, iluzii și tragedii. Din această viziune s-au născut și cărțile lui. În „Figuri de împărați romani”, istoria se transformă într-o galerie de portrete vii. Împărații nu mai sunt doar nume gravate în piatră, ci oameni cu visuri, slăbiciuni și puteri aproape mitice. Scrisă cu rigoare de savant, dar și cu un rafinement literar, cartea sa deschide cititorului o fereastră spre lumea romană, arătând cum se amestecă destinul și puterea, gloria și decăderea Alte lucrări, precum „Columna lui Traian”, „Istoria sclavajului în Dacia romană” sau „Orașe, târguri și sate în Dacia romană”, întregesc imaginea unui savant care a căutat mereu să înțeleagă nu doar măreția Romei, ci și ecoul ei în pământul românesc. Pentru Dumitru Tudor, Dacia romană nu era un capitol de manual, ci un loc viu al memoriei, o punte între istoria universală și identitatea noastră.

A plecat dintre noi în 1982, dar scrierile lui au rămas ca niște poduri peste timp. Prin ele, cititorul de azi poate înțelege cum arheologia și cultura se întâlnesc în același ideal: acela de a da sens trecutului și de a-l face să vorbească din nou. Dumitru Tudor nu a fost doar un istoric al Romei — a fost un povestitor al lumii vechi, un om care a făcut ca pietrele să prindă glas și împărații să redevină oameni.

ANTONINII

MARCUS ULPIUS TRAIANUS (98-117):

„cel mai bun împărat“¹

ÎNCEPUTURILE

Scurta domnie a lui Nerva și adoptarea lui Traian ca succesori la tron au deschis în istoria imperiului epoca dinastiei Antoninilor, denumită astfel după cel mai pacific dintre ei, Antoninus Pius. Timp de aproape un veac, statul roman a atins epoca sa de maximă înflorire economică și teritorială datorită destoiniciei primilor cinci împărați antonini. Dar tot în această perioadă au apărut și simptomele care vor duce la marea criză a imperiului din secolul următor.

Din antichitate și până azi, istoricii i-au adus lui Traian unanime laude, deși multe dintre faptele domniei cuceritorului Daciei sunt mai puțin cunoscute.

Despre Traian ne vorbesc azi mai mult monumentele arheologice decât puținele pagini rămase de la istoricii antici. Întâmplarea a făcut să se piardă memoriile scrise de împărat, precum și alte producții istorice contemporane sau de mai târziu privitoare la domnia lui.

Ca sursă de fapte informative scrise ne rămâne, mai

¹ Preluare după monografia *Traian împărat al Romei* de Dumitru Tudor, Editura Științifică 1966

importantă, povestirea rezumativă a istoricului Dio Cassius, păstrată de călugărul Xiphilinus (sec. XI). Ea se poate completa cu alte știri disparate de la Plinius cel Tânăr, Sextus Aurelius Victor, Eutropius, Iulian Apostatul și alții. În schimb, monumentele traianee din Roma și provincii luminează multe părți rămase în umbră ale acestei glorioase domnii.

Marcus Ulpius Traianus s-a născut în ziua de 18 septembrie a anului 53 e.n. ca fiu al unui cetățean roman cu același nume. Numele mamei sale (se pare o iberică vorbind prost latinește) rămâne necunoscut.

Locul de naștere al lui Traian a fost municipiul Italica, o colonie de veterani romani situată în provincia Baetica din sudul Peninsulei Iberice. Atât originea, cât și locul de naștere, determinaseră pe unii istorici antici să-l numească „hispan“ și nu roman, el fiind considerat ca primul împărat din afara Peninsulei Italice urcat pe tronul Romei.

Protejat de filozoful Seneca, tot un hispan și acesta, tatăl lui Traian pătrunde în viața publică romană pe vremea fastuoasei domnii a lui Nero, când probabil și vine la Roma. Sub acest împărat, Traian-tatăl guvernează Baetica, provincia sa natală, apoi în fruntea unei legiuni participă la asediul Ierusalimului.

Sub ordinele viitorului împărat Vespasianus, el s-a dovedit a fi un ofițer abil și capabil. Favoarea de care s-a bucurat la curtea lui Vespasianus i-a adus mandatul de consul în anul 69, iar peste zece ani guvernarea Siriei, una din cele mai bogate provincii ale imperiului. Strălucita ascensiune a tatălui a deschis surâzătoare speranțe în carieră și fiului. După moartea părintelui, fiul își va arăta, în repetate ocazii, recunoștința pentru cel ce-i pregătise drumul spre mantia de purpură a imperiului.

Tânărul Traian va urca toate treptele civile și militare rezervate membrilor tagmei senatoriale din care făcea parte familia sa. Dar, de la început, el va arăta un deosebit zel pentru cariera de soldat. Legile romane îl obligau să servească în armată ca tribun militar (ajutor de comandant) numai un an. Traian, soldat înăscut, a rămas însă zece ani în acest post, mândru de a purta dunga lată de purpură, tivită pe marginea hainei sale, ca însemn, al acestei

funcții. Cei zece ani i-a petrecut mai mult în Siria, sub comanda tatălui său. În viața de tabără s-a distins prin virtuți de neîntrecut soldat, izvorâte din educația sa militară. Ca tribun militar s-a remarcat printr-o mare rezistență fizică, dublată de obișnuința de a gândi și acționa rapid. În Orient a participat la o serie de campanii, manevre militare, construcții de drumuri strategice și la ridicarea diferitelor fortificații. Alături de simplii soldați, el a înfruntat arșița și pustietatea deșerturilor siriene, mergând mereu pe jos și încurajându-i pe ostași.

Pe acești camarazi îi va recunoaște până la bătrânețe, când cu aceeași vigoare fizică se va întrece cu cei tineri în a traversa Eufратul înot. Astfel se explică marea sa popularitate printre soldați.

Din armata Siriei, el trece în cea de la Rin, unde avea de înfruntat primejdiile ce se ascundeau în codrii Germaniei sălbatice. De la Rin vine la Roma în primii ani ai domniei împăratului Domitianus, ca să ocupe, pe rând, mai multe funcții civile. Trecând cu succes, dar nu fără puține primejdii prin aceste slujbe, Traian primește apoi comanda legiunii VII *Gemina* din Spania, funcție căreia îi urmează, tot acolo, cea de guvernator imperial al provinciei. Credința în a-l servi pe Domitianus l-a răsplătit, trei ani mai târziu, cu scaunul de consul, apoi cu misiunea de guvernator al provinciei Germania Superioară. Acolo, pe malurile Rinului, va primi vestea adopțiunii de către Nerva (97), ceea ce însemna și succesiunea la tronul vastului Imperiu roman.

„Liniștit, măsurat și modest, el era soldat ca și tatăl său, un soldat ajuns general și atâta tot. Și fost general, fost guvernator de provincie, ajuns împărat, el rămânea încă tot omul din popor, răbdător la muncă, întârziind bucuros la plăcerile trupului, cu nesfârșit respect pentru strălucii senatori ai Romei, pentru arta cuvântului la Roma. Provincia lui, pe care o guvernase conștiincios și energic, se mărise acum cât tot imperiul. Dar sufletul celui ce guverna era tot cel vechi, al guvernatorului provincial, al neitalicului, al neromanului care se sfia de Roma și era adânc tulburat — pînă la vanitate — când ea i se închina: a o disprețui încă nu putea, a o stăpâni încă nu-și simțea îndrăzneala. Și cât a trăit, n-a putut învăța acest meșteșug“ (V. Pârvan).

Inclinației pentru problemele militare i se vor adăuga neîntrecute calități de bun administrator. Corespondența sa cu Plinius cel Tânăr, prieten și colaborator apropiat al împăratului, arată limpezime de minte, disciplină, grijă de amănunt, forță de muncă și pricepere în rezolvarea problemelor de stat.

Acestor însușiri li se adaugă frumusețea armonioasă și athletică a corpului său, deosebita noblețe de atitudine, un caracter echilibrat. Era o deosebire izbitoare între domnia lui și cea despotică, plină de fastuoase serbări și cheltuieli nesăbuite din timpul lui Domitianus. Un asemenea om, apropiat de armată și popor, a reușit să captiveze inimile multora, de la umilul plebeu până la senatorul latifundiar. În popor a apărut mai târziu urarea: „Să fii mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traian“, iar senatul s-a întrecut în a-l copleși cu onoruri. Înalțul for îi va acorda titlul de *Optimus Princeps*, adică „cel mai bun dintre împărați“, cinste pe care nu a mai avut-o nici un împărat.

Traian s-a căsătorit cu Pompeia Plotina, fiică a unui oarecare Lucius Pompeius, puțin cunoscut. Nobila femeie purta și ea spre palatul imperial virtuțile sănătoase ale matroanei romane de odinioară, încât Plinius cel Tânăr putea spune că nimic nu completa mai armonios gloria lui Traian ca această femeie. Înțeleaptă, afectuoasă și modestă a trăit liniștită și în umbră fugind de fast. Ea i-a supraviețuit soțului, iar după moarte împăratul Hadrianus a cinstit-o cu temple și preoți.

Nerva era întru totul străin de sufletul armatei, obișnuită să-și spună și ea cuvântul cu prilejul schimbărilor de domnie.

Problema succesiunii lui Nerva se pune și ea, pentru că bătrânul împărat nu avea copii sau rude mai apropiate spre a le asocia la domnie.

Într-o atare nesiguranță se impunea găsirea unui moștenitor la tron care să fie popular în armată, meritos în viața civilă, apropiat de senat și fără mulți dușmani sau lingușitori în jurul său. La consiliul de palat ținut în prezența unui împărat ros de boală, bătrânețe și slăbiciune, fostul consul Lucius Licinius Sura sprijini candidatura lui Traian, laudând victoriile lui militare de la Rin, experiența și caracterul lui nepătat. Sura era și el tot un spaniol și

de acum încolo va fi unul dintre cei mai buni prieteni și consilieri din suita noului ales.

Cu trei luni înainte de moartea lui Nerva, în octombrie 97, a avut loc ceremonialul adopțiunii lui Traian.

„Nerva, simțindu-se disprețuit din cauza bătrâneții sale — scrie Dio Cassius (LXVIII, 3) — s-a urcat pe Capitoliu și a zis cu voce tare: «Pentru fericirea senatului, a poporului roman și a mea însumi, adopt pe Marcus Ulpus Nerva Traianus». Bătrânul s-a dus apoi și în senat, unde l-a proclamat ca cezar, adică principe moștenitor.

În aceeași seară, cu mâna sa neputincioasă, împăratul i-a făcut cunoscut lui Traian, printr-o scrisoare expedită în mare grabă spre Rin, toate cele hotărâte de el și de senat.

Istoricul Dio Cassius (XVIII, 6) motivează această alegere prin următoarele considerente: „Traian era un om cu totul deosebit, mai ales prin simplitatea moravurilor sale. Avea un trup vânos (începuse să domnească la vârsta de 42 ani) și înfrunța toate greutatețile cot la cot cu ceilalți iar cu sufletul era la înălțime, deoarece nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrânețe. Nu invidia, nici nu nedreptăța pe nimeni, ci dimpotrivă, îi onora pe toți cei buni și-i înălța în demnitate, de aceea nici nu se temea și nici nu ura pe nimeni. Nu-și pleca urechea la intrigi și nici nu cădea pradă mâniei. Se feri de a acapara bunurile altora și a face omoruri nedrepte“. Asemenea aprecieri elogioase, evident exagerate, despre Traian vom întâlni și la alți istorici.

Ridicat ca viitor stăpânitor al Romei, Traian nu găsi necesar a veni imediat în capitală, când pe granița renană avea încă multe și importante lucruri de făcut. Nu se temea de această absență, căci senatul, poporul și armata erau cu totul de partea lui. Nici un alt contracandidat nu îndrăznea să îmbrace abuziv haina de purpură în palatul împăraților, ca fiu și coleg al bătrânului Nerva. Opoziția pretoriană amuțise și ea.

Față de acești pretorienii turbulenți și îngâmfăți Traian va păstra o continuare neîncredere. Această rezervă l-a determinat să-și alcătuiască o nouă gardă personală, formată din călărași și

pedestrași aleși dintre destoinicii soldați de încredere ai trupelor din provincie.

La 27 ianuarie 98, Nerva închise liniștit ochii pe vecie, în palatul de pe Palatinul Romei. A fost o adevărată cursă de întrecere între Hadrianus, viitorul împărat, și cumnatul său Severianus, să ducă mai întâi vestea lui Traian, care se găsea în orașul Colonia Agrippiniensis de pe Rin. Plinius cel Tânăr a expediat și el o scrisoare de felicitare bunului său prieten de la Rin.

Dar nici de această dată „stăpânul lumii“ nu a părăsit frontiera germană pentru a coborî spre Roma, după cum nu o părăsise nici cu prilejul adopțiunii, apoi a numirii sale în calitate de consul, la 1 ianuarie 98. Mai erau încă multe de îndeplinit pe Rin și pe Dunăre, pentru ca în aceste regiuni să se statornicească o *pax romana* durabilă.

Roma, cetatea zgomotului, a leneviei și a bârfelilor, îl atrăgea prea puțin pe acest soldat și om al ordinii. S-a mulțumit doar să scrie senatului, între altele, „că nu va ucide nici nu va dezonora pe nici un bărbat virtuos, și acestea le-a întărit prin jurământ nu numai atunci, ci și mai apoi și s-a ținut de cuvânt, cu toate că s-au urzit conspirații în contra sa, căci din fire nu avea nimic suspicios, nici viclean, nici aspru, ci iubea pe cei buni, îi primea cu blândețe și-i onora...“ (Dio Cassius, LXVIII, 5). Aceasta era teama cea mai mare a claselor avute când se produceau schimbări de domnie; de aceea istoricul grec, el însuși mare bogătaş, insistă asupra ei.

Scrisoarea era însoțită de rugămintea ca senatul să acorde defunctului Nerva apoteoza și calitatea de *divus*, adică trecerea în rândul zeilor. Cum șederea lui Traian la Rin și la Dunăre avea să se prelungească încă un an, senatul primea sarcina de a se îngriji în absența sa de administrarea Romei și de rezolvarea altor treburi de stat.

La Dunărea inferioară, regatul dacilor condus de energicul Decebal constituia o amenințare gravă pentru frontierele imperiului, problemă ce necesita studierea ei la fața locului. De la gurile Rinului până la cele ale Dunării, trebuia revizuit, reîntărit și completat întregul sistem defensiv, format din castre, șanțuri și valuri de pământ, supravegheate de trupe a căror disciplină

militară lăsa adesea de dorit, după o domnie puțin lăudabilă ca aceea a lui Domitianus. Cu această ocazie, el și-a schițat și viitoarele acțiuni militare împotriva dacilor din Carpați.

O atare muncă de soldat i-a impus încă un an de absență din Roma. Pe malurile celor două fluvii a făcut o călătorie liniștită, fără rechiziții de la populația civilă, dar având o comportare autoritară față de garnizoanele romane. Datorită popularității sale în armată, el nu avea nevoie acum să-i încante pe soldați cu daruri și măririi de solde. Succesorul lui Nerva a fost singurul dintre împărații romani care la înscăunare nu a acordat nici un fel de gratificații soldaților, iar după aceea a cutezat chiar să le știrbească o seamă din drepturi și să le mărească sarcinile fără să întâmpine nemulțumiri. Acestea sunt cele mai bune dovezi ale prestigiului său militar.

Către sfârșitul primăverii sau la începutul verii anului 99, după o călătorie înceată, Traian își făcea intrarea în Roma, mergând pe jos, în entuziasmul general al orașenilor. L-au întâmpinat senatorii, cavalerii și o mare mulțime de oameni, în mijlocul cărora se zărea statura înaltă a împăratului, nepăzită de armele licitorilor săi. Se va considera nu ca un cap încoronat, ci ca primul dintre cetățenii statului, iubit și stimat de supușii săi.

Popularitatea lui Traian în rândurile locuitorilor găsește cuvinte de laudă la mulți scriitori antici: „Era dăruit de natură cu atâta înălțime de caracter și de gândire — scrie Dio Cassius (LXVIII, 7) — încât, când a ridicat Circul cel mare din ruinele sale, puse pe el o inscripție în care arăta că l-a făcut astfel ca să încapă în el tot poporul roman. Deci, îi plăcea mai mult să fie iubit pentru aceasta, decât onorat. Se purta cu blândețe față de popor și cu demnitate în relațiile sale cu senatul; era iubit de toți, dar netemut de nimeni, în afară de inamici. Lua parte la vânătorile organizate de cetățeni, la ospețele, lucrările, proiectele și petrecerile acestora, ocupând adesea al patrulea loc la masă, și nu se sfia să intre fără gardă în casele cetățenilor. Nu poseda la perfecție știința oratoriei, dar îi știa rostul și o folosea. Nu era nimic în care să nu se remarce...“

Respingea onorurile exagerate și lingușirile degradante. Nu

accepta ca în temple să i se facă chipuri costisitoare din aur sau argint, ci numai din bronz sau piatră. Dar nu a refuzat să i se așeze în Roma și în provincii monumente scrise pentru lauda faptelor sale de arme. Acestea erau atât de des întâlnite, chiar în secolul al IV-lea, încât împăratul Constantin cel Mare (306-337) spunea în glumă că numele lui Traian se vede scris peste tot, ca și iarba ce se agață pe pereți.

Intrat în Roma, el a refuzat triumful și alte onoruri. De aceeași modestie a dat dovadă și împărăteasa Plotina. Când a intrat pentru prima dată în palatul imperial, oprindu-se pe trepte și întorcându-se către mulțime, ea a zis: „Cum intru aici, așa voi să și ies“.

Traian a fost printre puținii împărați feriți de încercările de asasinare, fiind apărat nu de garda sa, ci de dragostea publică — afirmă un istoric antic. Șefului pazei palatului el i-ar fi spus: „Să folosești spada ta pentru apărarea mea numai dacă voi domni cu cinste; altfel, să o întrebuințezi pentru pedepsirea mea“.

ORGANIZATORUL

La Roma, orice schimbare de domnie aducea o îngrijorare firească în rândurile păturilor avute ale aristocrației senatoriale și ale cavalerilor, indiferent de garanțiile ce se dădeau la început de către cel proaspăt înscăunat. Împărații romani au avut întotdeauna nevoie de mari sume de bani pentru acoperirea cheltuielilor publice și, adesea, ei le completau prin confiscări de averi particulare. Așa se întâmplase pe timpul domniilor despotice ale lui Caligula, Nero și Domitianus, împărați sprijiniți de armată. Traian însă nu a folosit un asemenea sistem. De la început el a venit cu un program de guvernământ precis, în scopul înlăturării influenței militare din viața politică și de stat, rezervând armatei numai rolul de apărătoare a granițelor. Principalul pivot pentru un regim civil de guvernare avea să fie colaborarea cu senatul.

Pe soldați i-a încântat cu strălucite victorii militare și împărțire de prăzi. Plebea Romei, gălăgioasă și flămândă, a fost îndestulată cu „pâine și circ“, ca să fie ținută și ea departe de arena politică. Ca idol al armatei, împăratul va conduce statul sub aparența unui regim civil.

Dio Cassius (LXVIII, 7) exagerează meritele lui Traian atunci când scrie: „Dacă era iubitor de războaie, se mulțumea cu victoria, cu umilirea dușmanului și cu sporirea teritorială a statului roman; căci sub domnia lui nu s-a întâmplat, cum se face de obicei în asemenea împrejurări, ca soldații să se îngâmfeze și să comită excese. Așa de ferm domnea peste militari și de aceea, pe bună dreptate, Decebal se temea de el“.

Colaborarea sa cu senatul s-a desfășurat în anumite limite, determinate de interese reciproce. Traian a garantat averea și viața senatorilor, i-a chemat la o colaborare strânsă, dar nu a înțeles să cedeze din puterea sa personală în fața lor.

Spre deosebire de predecesorii săi, el a participat frecvent la ședințele senatului, dezbătând cu „ilustrii părinți“ cele mai dificile probleme de stat. În fața senatului, el se impunea prin calitatea sa de prim-senator, ca imperator (comandant suprem al armatei) și ca tribun al poporului.

De altfel, aristocrația senatorială, tagma din care se recrutau membrii înaltului for, nu mai era capabilă să participe cu folos la conducerea statului. Sentimentele ei republicane dispăruseră, iar odată cu acestea și interesul pentru viața politică. Membrii acestei tagme se „distingeau“ prin lux, intrigării de grup, indisciplină în discuții și nepăsare față de munca depusă în interesul public.

Apelul lui Traian pentru o colaborare cu aceștia, cu rare excepții, nu a găsit teren propice. În acest fel Traian își întărea autoritatea monarhică și își lărgea sfera puterilor sale, așa cum nu făcuse pe cale legală nici un împărat de până atunci. Unei atare situații i-au urmat pacea internă, libertatea comerțului, a călătoriilor, siguranța drumurilor și o înflorire generală pentru clasele dominante.

În componența senatului intrau acum și persoane din provincii, care se deplasau rar la Roma și nu erau legate economic de

Italia. O dispoziție nouă hotăra ca fiecare senator să-și investească o treime din avere spre a cumpăra pământ în Italia. În afară de legarea senatorilor de obligațiile lor politice, împăratul spera să-i pună pe drumul valorificării terenurilor agricole din Italia rămase în paragină.

Slugărnicia aristocrației senatoriale față de tron și lipsa de inițiativă în posturile importante de conducere din aparatul de stat reies și din scrierile lui Plinius cel Tânăr, intitulate *Panegiricul lui Traian* și *Corespondența cu Traian*.

Prima este o cuvântare rostită în fața împăratului și a senatului, în septembrie 100. Discursul apare plin de elogii pentru faptul că noul stăpân a asigurat viața și existența pașnică a concetățenilor săi, a suprimat *lex maiestatis*, folosită de către Domitianus spre a trimite la moarte pe unii dintre bogați ca să le confiște averile. Oratorul nu uită să sublinieze și alte fapte de laudă ale noului regim, ca pedepsirea denunțătorilor mincinoși, informarea senatului asupra principalelor evenimente de stat și altele. Mai târziu, în calitatea sa de guvernator al provinciei Bithynia-Pontus din Asia Mică, Plinius cel Tânăr cerea prin scrisori sfatul împăratului pentru o serie de probleme administrative locale de minimă importanță, chestiuni ce puteau fi rezolvate de el însuși.

Pentru noul împărat, problema cea mai gravă de rezolvat era cea financiară. Marile rezerve ale tezaurului, adunate cu grijă de către chibzuitul Vespasianus, fuseseră irosite prin cheltuielile nesocotite ale lui Domitianus. Deși vistieria publică era goală, Traian venea totuși cu un program de guvernare care impunea noi cheltuieli. „Cheltuia sume foarte mari pentru războaie — scrie Dio Cassius (LXVIII, 7) — foarte mari și pentru lucrările de pace, și cu toate că cele mai multe și cele mai necesare le făcea pentru drumuri, porturi și edificii publice, nu vărsa sângele nimănui pentru aceste lucrări“.

Războaiele purtate la Dunăre și în Orient, mărirea efectivului armatei cu încă două legiuni (a II-a *Traiana* și a XXX-a *Ulpia*) și alte corpuri auxiliare, apoi lucrările publice, darurile făcute plebei și achitarea soldei armatei i-au impus, în afară de redresarea normală a bugetului statului, și găsirea unor noi surse de venituri.

Severitatea administrativă în probleme de finanțe, reducerea luxului casei imperiale, dar mai ales prada din războaie îl vor ajuta să refacă vistieria; în plus, să aducă unele păsuiri în materie de impozite.

Pentru a-și câștiga și mai multă popularitate, va căuta să ducă o politică financiară destul de generoasă, anunțată încă din primele zile ale domniei, când renunță la încasarea birului special dat de provincii cu prilejul încoronării (*aurum coronarium*). S-au redus, de asemenea, unele taxe de moștenire, ce se ridicau pe atunci la 5% din valoarea bunurilor.

În vremea lui Traian, statul nu dispunea de un aparat funcționăresc pentru strângerea impozitelor. Ele erau arendate unor asociații de cămătari, a căror supraveghere de aproape era necesară din cauza abuzurilor lor fiscale.

Una dintre măsurile de ușurare a situației contribuabililor săraci, rămași în urmă cu achitarea unor anumite categorii de impozite directe, a fost anularea acestor obligații. Două mari reliefuri sculptate în marmură și expuse în forul cel mare al Romei ne-au păstrat scena acestei dispoziții imperiale. Pe unul din monumente este înfățișat Traian, stând pe un scaun și ordonând arderea registrelor fiscale, păstrătoare ale impozitelor neachitate. Soldații duc în brațe scriptele respective și le depun la picioarele împăratului, spre a fi consumate de flăcări. Nici un împărat roman de până atunci nu adusesese asemenea înlesniri fiscale. Cu toate acestea, exploatarea se menține destul de puternică în Imperiul roman.

Activarea extracțiilor de aur din minele Dalmației și Daciei (după ce capturase și tezaurele lui Decebal) îi va permite să monetizeze mari cantități de metal prețios. În același timp, el topește moneda de bronz deteriorată și scade greutatea monedelor de aur și de argint, alterând parțial aliajul lor, în scopul realizării unei economii de metal prețios. Atunci când finanțele imperiului vor fi redresate, el va publica dări de seamă spre a le putea confrunța cu cheltuielile inutile pe care le făcuseră cândva Domitianus și alți împărați risipitori.

Însemnate venituri îi vor aduce împăratului marile proprietăți